

**Ulashov Aliboy Rashid o‘g‘li,
Toshkent moliya instituti o‘qituvchisi**

O‘ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTITSİYALAR ISHTIROKIDAGI KORXONALAR FAOLIYATINING O‘ZIGA XOS XUSIYATLARI

Annotatsiya. Tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekistonda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar faoliyatini tadqiq etish, ularning o‘ziga xos jihatlarini o‘rganish, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarni mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirishdagi o‘rni va rolini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish va mavjud yutuq kamchiliklar haqida mulohaza va takliflar berishdan va shuningdek, ular faoliyatining milliy iqtisodiyotga ta’siri va kelajak kutilishi mumkin bo‘lgan istiqbollarini o‘rganishdan iborat.

Kalit so‘zlar. Xorijiy investitsiya, eksport salohiyati, itimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, korxonalarining o‘ziga xos xususiyatlari, sanoat ishlab chiqarish erkin iqtisodiy zonalar, investitsiyaviy muhit, chet el kapital, jahon bozorlari.

Annotation. The main purpose of the study is to research the activities of enterprises with foreign investment in Uzbekistan, to study their specific aspects, to scientifically study the role and role of enterprises with foreign investment in increasing the export potential of our country, and to comment on existing achievements and shortcomings. consists of making suggestions and also studying the impact of their activities on the national economy and future prospects.

Keywords. Foreign investment, export potential, socio-economic development, specific characteristics of enterprises, industrial production, free economic zones, investment environment, foreign capital, world markets.

Kirish

Mamlakatimiz iqtisodiyoti rivojlanishining zamonaviy tendensiyalaridan biri bu xorijiy investitsiyalarni iqtisodiyotimizga jalb etishdir. Investitsiya bu foyda olish maqsada birorbir iqtisodiyot tarmog‘iga qo‘yiladigan sarmoyadir. O‘zaro mintaqaviy-iqtisodiy integratsiya jarayonlari tobora jadallashib bormoqda va uning natijasi o‘laroq mamlakatlar o‘rtasidagi investitsiyalar oqimini ham tezlashadi. Xorijiy investitsiyalar mavjud lekin foydalanilmayotgan resurslarni ishga tushirish, aholi bandligini taminlash, iqtisodiy rivojlanish imkonini yaratadi.

Mamlakatimiz itimoiy-iqtisodiy rivojlantirish maqsadida oldimizda turgan vazifalardan biri bu xorijiy investitsiyalarni iqtisodiyotimizga faol jalb qilishdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev takidlaganidek, investitsiya-bu iqtisodiyotning drayveri, yuragi hisoblanadi.¹ Xorijiy investitsiya bilan birga turli soha va tarmoqlarga, hududlarga yangi texnologiyalar, ilg‘or tajribalar, yuksak malakali mutaxassislar kirib keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi. Biz xorijiy

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil uchun mo‘ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasidan.

investitsiyalarni faol jalb qilish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish orqali iqtisodiyotimizni jadal rivojlantirishga erishish mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, ularni tashkil etishning iqtisodiy samaradorligi ularning milliy iqtisodiyot tizimida tutgan o‘rni va roli, ushbu hududlarning milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalar jalb etish hamda eksport salohiyatini oshirishdagi ahamiyati ko‘plab mamlakatimiz va xorijiy iqtisodchi-olimlar tomonidan chuqur o‘rganilgan. Xususan, Avdokushin E.F., Aleshin V.A Belova G., Bikov A., Gasumyanova A., Danko T.P., Zimenkov R.I., Ignatov V., Karxova I.Yu., Kunakova L.A., Kuzmenko V.P., Kuznetsova L.I² va boshqalar ushbu sohada samarali tadqiqotlar olib borganlar.

Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar rivojlanishining ilmiy-nazariy asoslari, ularni barpo etish, xorijiy investitsiyalarni jalab etish masalalari bo‘yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi, O‘zbekistonda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari va istiqbollari, mamlakatimizda xorijiy investitsiyalar faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha respublikamiz olimlari., Axmedov T.M., Bekmuradov A.Sh., Vahobov A.V., Kattaev N.T., Mirzaalieva S., Rasulev A.F., Safarov N.CH., Tadjibaeva D.A., Xajibakiev SH.X., Shermuhammedov A³ . va boshqalarning ilmiy ishlarida keng yoritilgan.

Yuqorida nomlari keltirilgan olimlarning ushbu sohani rivojlantirishga qo‘shgan hissalarini e’tirof etgan holda shuni qayd etish lozimki, ushbu olimlar asarlarida xorijiy

---

O‘zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash yo‘lida. Ekspress-prospekt. (Bekmurodov A.Sh., Berkinov B.B., Usmonov B.B., Hamidov O.M., G‘afurov U.V. va Ne‘matov I.U.) T.: Iqtisodiyot-2009.

Боди, Зви, Кейн, Алекс, Маркус, Алан. Принципы инвестиций, 4-е издание.: Пер. с англ. "Вильямс", 2008. — 984 с. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: Инструменты и методы оценки любых активов: Пер. с англ. - 4-е изд. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. - 1340 с.

Инвестиции: учеб. /А.Ю. Андриянов, СВ. Валдайцев, П.В. Воробьев и др. -2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. - 584 с.

Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. - М. ИНФРА-М, 2007. -1028 с. Внешнеэкономическая деятельность: Учебник. /[Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелов, С. В. Карпова и др.]; под ред. Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелова. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: «Академия», 2007. - 304 с. Н.Н.Расулов. Стимулирование привлечения иностранных инвестиций в экономику Узбекистана. -Т.: «ФАН», 2003. -165 с.

Игошин Н.В. Инвестиции, организация, управление, финансирование: Учебник / -3-е изд.-М.: «ЮНИТИ: ДАНА», 2005. - 448 с.

Дегтярёв О.И. Внешнеэкономическая деятельность: Учеб. пособие. /Дегтярёва О.И., Полянова Т.Н., Саркисов С.В. -М.: Дело, 2005. - 325 с.

Диденко Н. И. Основы внешнеэкономической деятельности в РФ. 2-е изд. -СПб.: Питер, 2004. - 286 с.

.O‘zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida 1-qism. Bekmurodov A., Boltabaev M., G‘oyibnazarov B., Amanbaev M., Toshxo‘jaev M. Makroiqtisodiy siyosat va iqtisodiy islohotlar. - T.: TDIU, 2005.

O‘zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida 2-qism. Bekmurodov A., Hakimov R., Safarov B., Zaxidov G. Qishloq xo‘jaligida iqtisodiy islohotlar va fermerlik harakati. - T.: TDIU, 2005.

O‘zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida 3-qism. Bekmurodov A.SH., Sattorov S., To‘raev J., Soliev K., Ro‘ziev S. Kichik biznes va tadbirkorlik rivoji – davr talabi. - T.: TDIU, 2005.

O‘zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida 4-qism Bekmurodov A., Tojiev R., Qurbonov X., Alimardonov M. Moliya va bank tizimidagi islohotlar samarasi. - T.: TDIU, 2005. .O‘zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida 5-qism. Bekmurodov A., Tairov SH., Maxmudov E., Isakov M., To‘raev N. Tashqi iqtisodiy siyosat: savdo va investitsiyalar oqimlari. - T.: TDIU, 2005.

“Qo‘shma korxonalarni tashkil etishga investitsiyalarni kiritishning ustuvor yo‘nalishlari va vazifalari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. - T.: TDIU, 200

investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarning O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotidagi roli hamda jahon tajribasidan O‘zbekistonda foydalanish yo‘nalishlari keng yoritilgan bo‘lsada, mamlakatimizda investitsiya faoliyati va ularni rivojlantirish yo‘llari yetarli darajada yoritilmagan. O‘zbekistonda xorijiy investorlarning investitsiya faoliyatini rivojlantirish masalalarining iqtisodiy adabiyotlarda yetarli darajada yoritilmaganligi va ushbu masalaning iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida dolzarbligi mazkur bitiruv malakaviy ishi mavzusining tanlanishiga asos bo‘ldi.

Tahlil va natijalar

O‘zbekistonda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri ularni qaysi tarmoqqa faoliyat olib borishi bilan bog‘liqdir. 2021-yil 1-yanvar holatiga faoliyat ko‘rsatayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar soni 7560 tani tashkil etdi. Bu ko‘rsatkich 2020-yilning shu davriga nisbatan 2043 taga yoki 37,0 % ga o‘sgan.

Shuningdek, xorijiy kapital ishtirokidagi faoliyat ko‘rsatayotgan korxonalarning 4006 tasi qo‘shma, 3554 tasi esa xorijiy korxonalar hisobiga to‘g‘ri keladi. O‘zbekiston sanoatining tarmoq tuzilmasida sezilarli sifat o‘zgarishlari ro‘y berdi. Buni quyidagi raqamlar ham tasdiqlaydi: iqtisodiy o‘sishning lokomotivi hisoblangan sanoatning ulushi 35 foizga yaqinni tashkil etadi, ayni paytda qishloq xo‘jaligining ulushi bosqichma-bosqich 18 foizgacha kamaydi, xizmatlar ulushi esa 33 foizdan 47 foizga ko‘tarildi. Bunday o‘zgarishlar jadal rivojlanuvchi iqtisodiyotlarga xosdir. O‘zbekistonda yaratilgan qulay ishbilarmonlik muhiti xorijiy tadbirkorlar va sarmoyalarni jalb etib kelmoqda. Bugungi kunda respublikamizda 90 dan ortiq mamlakatning xorijiy kapitali ishtirokidagi 7,5 mingdan ziyod korxona faoliyat yuritmoqda. Mamlakatimiz iqtisodiyotida har yili o‘zlashtirilayotgan kapital qo‘yilmalarning 20 foizini xorijiy investitsiyalar hamda kreditlar tashkil qiladi. Xorijiy kapitalning asosiy qismi sanoatga yo‘naltirilgan bo‘lib, ulardan sanoat tarmoqlari bo‘yicha neftni va gazni qazib olish va qayta ishlash, kimyo sanoati, qurilish mollarini ishlab chiqarish yuqori o‘rinni egallaydi. O‘zbekistonning sanoati diversifikatsiya qilinishi natijasida uning eksport tuzilmasi ham o‘zgarib bormoqda. Agar o‘tgan asrning 90-yillari boshida mamlakatimiz eksporti, asosan, paxtadan iborat bo‘lgan va uning ulushi eksport umumiy hajmining 60 foizini tashkil qilgan bo‘lsa, hozirgi paytda chetga chiqarilayotgan mahsulotlarning deyarli 80 foizi qishloq xo‘jaligi texnikasi, zamonaviy qurilish materiallari, tayyor to‘qimachilik buyumlari hamda poyabzal, kabel-o‘tkazgichlar singari qayta ishlashga asoslangan tarmoqlarning mahsulotlaridir.

2.1-jadval

Faoliyat koʻrsatayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalarining hududlar kesimidagi soni va ulushi

	Soni	Ulushi
Oʻzbekiston Respublikasi	7560	100,0
Qoraqalpogʻiston Respublikasi	121	1,6
viloyatlar:		
Andijon	172	3,1
Buxoro	91	1,6
Jizzax	83	1,5
Qashqadaryo	85	1,1
Navoiy	109	1,4
Namangan	107	2,0
Samarqand	396	5,2
Surxandaryo	57	1,0
Sirdaryo	89	1,5
Toshkent	851	11,3
Fargʻona	205	3,6
Xorazm	71	0,9
Toshkent sh.	4728	62,5

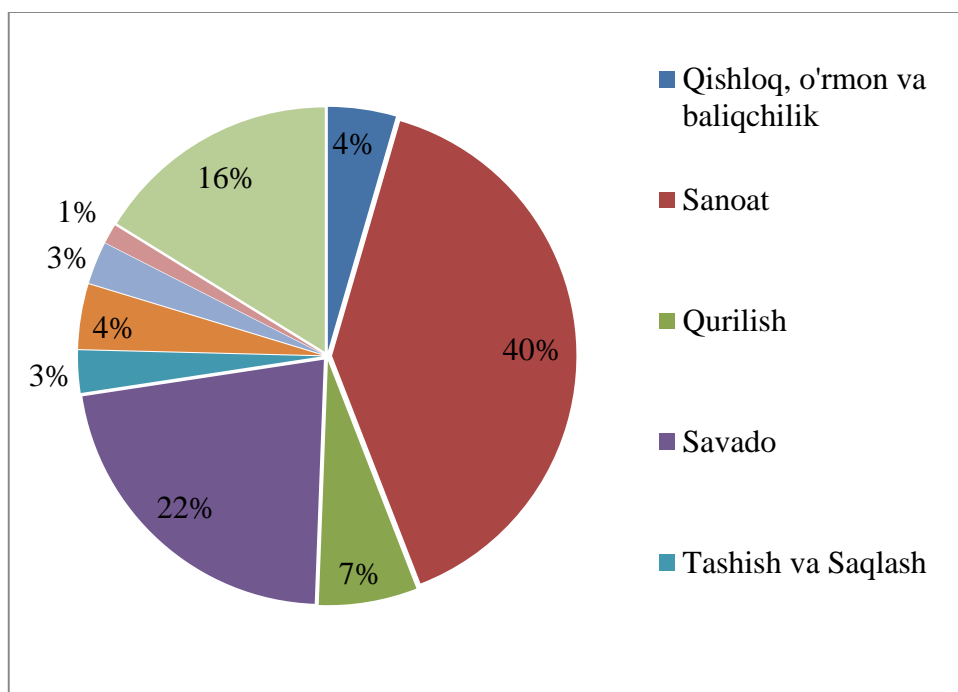
Manba: Oʻzbekiston Respublikasi Davlat Statistika qoʻmitasi, Oʻzbekiston respublikasida korxonalar va tashkilotlarning demografiyasi 24.08.2021

Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarining hududlar kesimi doirasida joyashuvini koʻradigan boʻlsak, ularning asosiy qismi Toshkent shaharda 4728 ta boʻlib, respublikadagi jami xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar soniga nisbatan ulushi 62,5%ni tashkil etadi. Toshkent shaharidan keyingi oʻrinda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar soni boʻyicha yetakchi oʻrinlarni Toshkent va Samarqand viloyatlari egallaydi Toshkent viloyatida 851 ta 11,3 foizni va Samarqand viloyatida 396 ta 5,2 foizni tashkil etadi. Bu oʻrinda shunday xulosaga kelish mumkinki, quyidagi uchala hudud respublikaning boshqa hududlariga nisbatan inforatuzilma bilan taminlanganlik darajasi mustaqillikning ilk yillaridanoq yuqori edi. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bu mazkur hududning qanchalik inforatuzilma obyektlari bilan taminlanganiga ham bogʻliq. Investorlar infara tuzilma bilan yaxshi taminlanmaga hududlarga investitsiya kiritishdan qochishadi. Investorlarni qiziqtiradigan muhim jihatlardan biri bu hududlarni transport salovhiyatidir. Chunki investorlar, xorijiy mutaxassislar, respublikaning poytaxtdan uzoq boʻlgan hududlarida harakatlanishga qiynalishadi. Bu ham ularni uzoq rigionlarga investitsiyalarini yotqizish fikridan qaytarishi mumkin boʻlgan jihatdir. Bu fikrni isboti sifatida quyidagi viloyatlarda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni soni kam ekanligi ham misol boʻla oladi. Eng kam xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar Xorazm viloyatida 71 ta (0,9 foiz), Qashqadaryoda 85 ta (1,1 foiz), Navoiy viloyatida 109 ta (1,4 foiz) hamda Qoraqalpogʻiston Respublikasi 121 tani (1,6 foiz) tashkil etgan. Xorazm va Qashqadaryo viloyatlarida aholi ishsizlikdarajasi yuqorili bois, bu viloyatlarda yirik investitsion loyihalarni amalga oshirishn taqazo qiladi. Bu mazkur hududlarda xorijiy hamkorlar bilan ishlashni, investitsiyalar jalb etish borasida amalga oshirilishi lozim

boʻlgan ishlarni yanada rivojlantirishni talab etadi.⁴

Hozirda jalb etilgan xorijiy investitsiyalar tuzilmasini tahlil etish shuni koʻrsatmoqdaki, bunday investitsiyalarning katta qismi eksportga moʻljallangan tarmoqlarga – yoqilgʻi-energetika majmuasi, neft-kimyo, oltin qazib olish va paxtani qayta ishlash sanoatiga yoxud oʻz-oʻzini qoplash muddatlari qisqa boʻlgan va koʻp fond talab qilmaydigan yuqori rentabelli loyihalarga: savdo, telekommunikatsiya, umumiy ovqatlanish, yirik shaharlarda ofis va mehmonxona binolari qurish, oziq-ovqatsanoati va moliya xizmatiga yoʻnaltirilmoqda

Oʻzbekistonda faoliyat yuritayotgan xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarning oʻziga xos va farqli jihatlaridan biri bu ularning iqtisodiy faoliyat turlari kesimi bilan bogʻliqdir. Agar faoliyat yuritayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar iqtisodiy faoliyat turlari kesimida koʻrilsa, eng koʻp sanoatda 2995 tani (39,6 foiz) sanoat tarmoqlari boʻyicha qaralsa, eng koʻp investitsiyalar neft va gazni qazib olish va qayta ishlash, mineral xomashyolarni qazib olishga yoʻnalgan, savdoda 1668 tani (22,0 foiz) hamda boshqa faoliyat turlarida esa 1225 tani (16,2 foiz) tashkil qilgan. Eng kamlari esa sogʻliqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar koʻrsatishda 97 tani (1,3 foiz), axborot va aloqada 209 tani (2,8 foiz), tashish va saqlashda 214 tani (2,8 foiz) qishloq, oʻrmon va baliq xoʻjaligida 339 tani (4,5 foiz), yashash va ovqatlanish boʻyicha xizmatlarda 325 tani (4,3 foiz) va qurilishda 488 tani (6,5 foiz) tashkil qilgan. Koʻrinib turibdiki faoliyat yuritayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalarning asosiy qismi sanoat va savdo faoliyat turiga toʻgʻri keladi.

2.1-rasm. Faoliyat koʻrsatayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalarning iqtisodiy faoliyat turlari boʻyicha ulushi (2021-yil, foizda)

Manba: Oʻzbekiston Respublikasi Davlat statistika qoʻmitasi maʼlumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

⁴ <https://stat.uz/uz/statinfo?catid=0&id=2032>

Shuningdek, eng kam ulush esa sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatish hamda axborot va aloqa faoliyat turlariga to‘g‘ri keladi. O‘zbekistonning iqtisodiy taraqqiyotida sanoat ishlab chiqarishini mahalliyashtirish muhim o‘rin egallaydi. Dastlab mahalliyashtirish dasturi 2000 yili qabul qilingan edi. Dastur doirasida qiymati 5,5 milliard AQSH dollaridan ortiq bo‘lgan 2600 dan ziyod loyihalar amalga oshirildi. Mahalliyashtirilgan korxonalarda 5 ming turdan ortiq sanoat mahsulotini ishlab chiqarish o‘zlashtirildi, bu esa yiliga 7 milliard AQSH dollarilik mahsulot importining o‘rnini bosdi, deganidir. Faqat keyingi ikki yil ichida ishlab chiqarishni mahalliyashtirish hisobiga 97 guruh tovarlarni import qilish butunlay to‘xtatildi, shuningdek, 306 turdagi mahsulotni chetdan keltirish 2 baravardan ziyod kamaydi.⁵

2021 yilning yanvar-dekabr oylarida xorijiy kapital ishtirokidagi yangi tashkil etilgan korxonalarning soni 2385 tani tashkil qilgan. Bu ko‘rsatkich esa o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 1522 taga ko‘paygan.

Bunda, Rossiya Federatsiyasi rezidentlari kapitali ishtirokida – 428 ta, Turkiya Respublikasi – 364 ta, Xitoy Xalq Respublikasi - 351 ta, Qozog‘iston Respublikasi – 246 ta, va Koreya Respublikasi – 161 ta korxonalar yangi ro‘yxatdan o‘tgan. Shuningdek, 2018-yil davomida Afg‘oniston Islom Respublikasi, Hindiston Respublikasi, Germaniya Federativ Respublikasi, Ukraina, Ozarbayjon Respublikasi va boshqa davlatlar rezidentlari qo‘shma faoliyatga qiziqish bildirdilar.

Yangi tashkil etilgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalarning iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha ko‘radigan bo‘lsak, asosan 728 tasi sanoat, 654 tasi savdo, 229 tasi qurilish, 190 tasi qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi va 297 tasi boshqa faoliyat turlari hissasiga to‘g‘ri keladi.

Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, ushbu korxonalarning asosiy qismi Rossiya Federatsiyasi, Turkiya Respublikasi, Xitoy Xalq Respublikasi, Qozog‘iston Respublikasi va Koreya Respublikasi hissalariga to‘g‘ri keladi. Bu o‘rinda shuni aytib o‘tmoqchimanki, Rossiya Federatsiyasi va Xitoy O‘zbekiston bozorini egallash va mamlakatda o‘z tasir doirasini kengaytirish va mustahkamlash maqsadida ham ko‘p miqdordagi investitsiyalarni kiritmoqda. Respublikamizning uzoq xorij mamalakatlari orasida Koreya Respublikasi bilan o‘zora savdo-iqtisodiy hamkorligi uzoq yillik tarixga ega va sinovdan o‘tgan. Janubiy Korea korxonalari O‘zbekistonda ko‘p yillarda buyon muvaffaqiyatli faoliyat olib borishmoqda. O‘zbekistonda Janubiy Koreyaning quyidagi korxonalari bor: Koreya milliy neft korporatsiyasi, Eksimbanki, “Kogas”, “Lotte group”, “Samsung”, “Hundai”, “Shindong resources” O‘zbekiston bilan Janubiy Koreya ishonchli va uzoq muddatli investisiyaviy hamkorlardir. Mamlakatimiz iqtisodiyotidagi Koreya investisiyalarining umumiy hajmi 7 milliard dollardan oshgan. Mamlakatlar o‘rtasidagi kelishuvlar orasida “Angren” iqtisodiy zonasini “Inchxon” erkin iqtisodiy zonasi boshqaruviga berish, “Bo‘stonliq-farm” hududida eng zarur dori vositalari ishlab chiqarish bo‘yicha kelishuvlar alohida e’tiborlidir.⁶

Yana bir O‘zbekistonda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarning o‘ziga

---

⁵<http://mineconomy.uz/uz/node/1234>

⁶Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sayti

xos xususiyati bu ularni EIH va KSZ larida tashkil etilganidir. Xorijiy investorlar uchun yaratilgan qulay biznes muhiti, keng huquqiy kafolat va imtiyozlar tizimi, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarni ragʻbatlantirishga qaratilgan choratadbirlar majmuasi mamlakatimiz iqtisodiyotiga toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar oqimini tubdan koʻpaytirish imkonini berdi. Natijada 2020-yilda oʻzlashtirilgan umumiy kapital qoʻyilmalar hajmining 3 milliard dollardan ortigʻini xorijiy investitsiyalar tashkil etdi. Shuning 72 foizdan ziyodi yoki 2 milliard 200 million dollari toʻgʻridan toʻgʻri xorijiy investitsiyalardir. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni samarali jalb etish, ishlab chiqarish korxonalarini modernizatsiya qilish va yangilash, zamonaviy innovatsiyalarga asoslangan va yuksak samarali texnologiyalarni joriy etishda zarur imtiyozlarga ega boʻlgan maxsus industrial zonalar tashkil etilmoqda.

Qayd etish joizki, mustaqillik-yillarida Oʻzbekistonda qulay investitsiyaviy muhit shakllantirildi, xorijiy investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish boʻyicha qonun yoʻli bilan keng koʻlamdagi imtiyozlar, afzalliklar va kafolatlar tizimi belgilandi. Shunday tartib belgilanganki, unga koʻra EIZ da roʻyxatga olingan xoʻjalik yurituvchi subʼyektlar EIZ faoliyat koʻrsatadigan butun muddatga eksportga yoʻnaltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, shuningdek, xom ashyo, materiallar va butlovchi qismlar bojxona toʻlovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yigʻimlardan tashqari) ozod qilingan. Jahon taribasi mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va sanoat tarmoqlarini modifikatsiya qilish, koʻp jihat investitsiyalarni jalb etilishiga boʻliq. Xorijiy investorlarni mamlaktga qiziqshini uygʻotish maqsadida erkin iqtisodiy hududlar va sanoat zonolari barpo etiladi. Ularning afzallik jihatlari shundaki bunday hududlarda davlat xorijiy investor uchun bir qator imtiyozlar joriy qiladi. Ular bojxona, soliq, xirjiy investorlar foaliyatini huquqiy bazasini aratish bilan bogʻliq imtiyoz va preferensiyalardir.

Bugungi kunda respublikamizning 10 hududida 14ta erkin iqtisodiy zonalar faoliyat yuritmoqda. Hozirda bu zonalarda 62 loyiha amalga oshirilgan, 87 loyiha boʻyicha ishlar davom etmoqda. Mamlakatimizda qabul qilingan bir necha meʼyoriy hujjatlar erkin iqtisodiy zonalarning samarali faoliyat yuritishiga yordam bermoqda. Prezidentimizning 2020-yil 26-oktabrdagi 4853-sonli farmonining 3-bandiga koʻra, erkin iqtisodiy zona ishtirokchilari oʻz ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun chetdan keltiriladigan asbob-uskunalar, xom ashyo, materiallar bojxona toʻlovidan ozod etildi. Shuningdek, erkin iqtisodiy zonalarni eksportga yoʻnaltiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarish uchun olib kelinadigan xom ashyo, material va butlovchi buyumlar uchun bojxona toʻlovlari toʻlashdan (bojxona rasmiylashtiruvi yigʻimlaridan tashqari) ozod etish koʻzda tutilgan. 2017 yilning oʻtgan 9 oyi davomida EIZlar ishtirokchilariga bojxona toʻlovlaridan jami 260,9 mlrd. soʻm miqdoridagi imtiyozlar berildi.

Xorijiy investorlarga investitsiyalar hajmiga qarab imtiyozlar 3 yildan 10 yil muddatgacha beriladi. Jumladan, 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha hajmdagi investitsiyalar - 3 yil muddatga, 3 million AQSh dollaridan 5 million AQSh dollarigacha hajmdagi investitsiyalar - 5 yil muddatga, 5 million AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha hajmdagi investitsiyalar - 7 yil muddatga, 10

million va undan ko‘p AQSh dollari hajmidagi investitsiyalar - 10 yil muddatga beriladi.

EIHLarning mamlakat iqtisodiyotida muhim rol o‘ynashini hisobga olgan holda O‘zbekistonda dastlab 1996-yilda “Erkin iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi. Unga ko‘ra erkin iqtisodiy zona – “mintaqani jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish uchun mamlakat va chet el kapitalini, istiqbolli texnologiya va boshqaruv tajribasini jalb etish maqsadida tuziladigan, aniq belgilangan ma‘muriy chegaralari va alohida huquqiy tartiboti bo‘lgan maxsus ajratilgan zonadir”⁷. Mamlakatimizda “Navoiy”, “Angren” va “Jizzax” erkin-iqtisodiy zonalaridan so‘ng mamlakatimiz prezidenti Sh. Mirziyoyev tashabbusi bilan yana to‘rtta “Urgut”, “G‘ijduvon”, “Qo‘qon” hamda “Hazorasp” erkin iqtisodiy zonolari (EIZ) tashkil e‘tildi va faoliyat ko‘rsatmoqda. Mazkur EIZlarda ishlab chiqaruvchilarga keng va qulay imkoniyatlar yaratilgan, bugungi kunga kelib mamlakatimizda EIZlar va kichik sanoat zonolari soni 96 taga yetdi. Yaqin kelajakda ular soni 112 taga yetishi kutilmoqda.

Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zonasi – jahon standartlariga javob beradigan va jahon bozorlarida talab qilinadigan mahsulot ishlab chiqarishni ta‘minlaydigan, zamonaviy yuqori texnologiyaga asoslangan ishlab chiqarishni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalarni, birinchi galda to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarni jalb etish bo‘yicha qulay shart-sharoitlar yaratish, shuningdek Navoiy viloyatining sanoat salohiyatini, ishlab chiqarish, transport-tranzit va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 3 dekabrda “Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori asosida tashkil etilgan. Navoiy erkin industrial-iqtisodiy zona hududida xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar faoliyatining asosiy yo‘nalishi – zamonaviy xorijiy yuqori unumli asbob-uskunalar va texnika, texnologik liniyalar va modullar, innovasiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga yuqori texnologiyali, jahon bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni keng ko‘lamda ishlab chiqarishdan iborat.

Yuqorida mamlakat iqtisodiyotini ruvojlantirish maqsadida olib borilayotgan chora tadbirlar doirasida iqtisodiy rayonlarda keng ko‘lamli ishlar tashkil qilinmoqda. Buxoro, Navoiy, Namangan viloyatlaridagi hamda Toshkent shahri KSZlari kiritilmagan holda respublikadagi 86 ta kichik sanoat zonalarining umumiy maydoni 602,36 gektarni tashkil qilgan holda, har bir kichik sanoat zonasiga o‘rtacha hisobda 7 gektarni tashkil etadi.

---

⁷ O‘zbekiston Respublikasining 1996 yil 25 apreldagi «Erkin iqtisodiy zonalar to‘g‘risida»gi Qonuni

2-jadval

**O‘zbekiston Respublikasi hududlarida tashkil qilingan
kichik sanoat zonalari soni**

t/r	Ma’muriy birlik nomi	KSZlari soni
1	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	7
2	Andijon viloyati	4
3	Buxoro viloyati	7
4	Farg‘ona viloyati	6
5	Jizzax viloyati	5
6	Navoiy viloyati	10
7	Namangan viloyati	2
8	Namangan viloyati	10
9	Samarqand viloyati	16
10	Samarqand viloyati	3
11	Surxondaryo viloyati	10
12	Toshkent viloyati	19
13	Xorazm viloyati	5
14	Toshkent shahri	8
Respublika bo‘yicha jami		112

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy veb-sayti www.stat.uz ma’lumotlari asosida muallif tamonidan tuzildi.

Mamlakatimizda bugungi kunga kelib, jami kichik sanoat zonalari soni 112 taga yetdi (2-jadval), ushbu tashkil e’tilayotgan KSZlar har bir hududning iqtisodiy-geografik imkoniyotlaridan kelib choiqqan xolda tashkil e’tilmoqda. Bu mamlakatimiz prezidenti yurtimizda tashkil e’tilgan yirik sanoat zonalariga jiddiy e’tibor qaratgan xolda, «Navoiy» EIZsi faoliyatini tezkor boshqarish Direktsiya tomonidan amalga oshirilishi belgilangani bois, qonunning 20-moddasiga ham tegishli o‘zgartishlar kiritildi. Bu EIIZ faoliyatini muvofiqlashtirish davlat organlari vakillaridan tashkil etiladigan va shaxsiy tarkibini Vazirlar Mahkamasi tasdiqlaydigan Ma’muriy kengash tomonidan amalga oshirilishi belgilangani haqidagi norma bo‘lib, qonunda EIZning Ma’muriy kengashi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tuzilishi belgilab qo‘yildi. Shuningdek, mazkur Farmonda belgilangan EIZlarni tashkil etish va faoliyat ko‘rsatish tajribasi talablariga qonunning “Erkin iqtisodiy zona hududida xo‘jalik faoliyati qatnashchilarini ro‘yxatdan o‘tkazish” nomli 25-moddasi qoidalarini muvofiqlashtirish hamda qonunchilik hujjatlarini bir xil talqin qilishni ta’minlash maqsadida mazkur moddaga ham bir qator aniqliklar kiritilganini ta’kidlash joiz.

www.stat.uz

Ijtimoiy-iqtisodiy holati nisbatan orqada bo'lgan tumanlarda kooperatsiya asosida kichik sanoat zonolari tashkil etib, ularda to'qimachilik, ko'ndilik, meva-sabzavot mahsulotlarini qayta ishlash va saqlash bo'yicha loyihalarni joylashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tumanlarda ishlab chiqarish va transport infratuzilmalarini rivojlantirishga qaratilgan dastur qabul qilish ularning iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega.

10

qoʻyiladi. 3 ming 200 dan ziyod ish oʻrni yaratiladi. Mazkur kichik sanoat zonasi uchun 537 gektardan koʻproq yer maydoni ajratilib (bu jihatdan u mamlakatimizdagi eng katta KSZ boʻlgan), uni yoʻl- transport va muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmalari bilan taʼminlash, ishlab chiqarish quvvatlarini joylashtirish yuzasidan izchil ishlar amalga oshirilgandi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning qarori bilan 2018 yil 12 aprel sanasida Yangiyer kichik sanoat zonasi negizida “Sirdaryo” erkin iqtisodiy zonasi tashkil qilindi.

Quyi Amudaryo iqtisodiy rayonidagi 14 ta kichik sanoat zonasining umumiy yer maydoni 220,7 gektarni, yoki respublikadagi kichik sanoat zonalari umumiy yer maydoning 36,6 % ni tashkil qilsa, Janubiy iqtisodiy rayonidagi 20 ta kichik sanoat zonasining umumiy maydoni 84,9 gektarni, yoki respublikadagi kichik sanoat zonalari umumiy yer maydoning 14,1 % ni tashkil qildi.

Oʻzbekistonda yoqilgʻi energiya zaxiralariga boy davlat boʻlganligi sababli, kiritilayotgan investitsiyalarning asosiy qismi yoqilgʻi-energetika sohasiga toʻgʻri keladi. Xususan, 2010-yilgacha boʻlgan davrda energetika sohasiga jalb etilgan xorijiy investitsiyalar hami 2,28 mlrd AQSh dollaridan oshdi va 26ta loyihaning 22 tasi toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar orqali amalga oshirildi. 2021 yilda jalb qilingan toʻgʻridan – toʻgʻri investitsiyalar miqdori 2,7 milliard dollarni tashkil qilgan edi. Prezident Shavkat Mirziyoyev qarori bilan tasdiqlangan 2017-yil investitsiya dasturiga koʻra, chet el kreditlari hisobiga hukumat kafolati bilan 79 loyiha boʻyicha 1,854 milliard dollar, toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalar evaziga 120 loyiha asosida 2,65 milliard dollar oʻzlashtirildi.

Xorijiy investitsiyalarning eng katta qismi (37 loyiha boʻyicha 2,47 milliard dollar) yoqilgʻi-energetika tarmogʻiga toʻgʻri keldi. Ulardan chet el kompaniyalari toʻgʻridan-toʻgʻri investitsiyalari hisobiga neft-gaz sohasiga 20 loyiha doirasida 1,97 milliard dollardan ortiq xorijiy investitsiya kiritildi.

Jumladan, Rossiyaning “Lukoil” kompaniyasi 2020-yilda umumiy qiymati 8 milliard dollardan oshiq boʻlgan ikki kelishuv boʻyicha 1,217 milliard dollar investitsiya qildi. Gazprom International shoʻba tizimi boʻlgan Gas Project Development Central Asia Ustyurt mintaqasi va Surxondaryo viloyatida 1,3 milliard dollarlik ikki loyihani amalga oshiradi. Energetika tarmogʻida xorijiy kreditlar hisobiga 17 loyiha asosida 506,7 million dollar oʻzlashtiriladi. Mitsubishi Corporation va Mitsubishi Hitachi Power Systems (Yaponiya) Namangan viloyatining Toʻraqoʻrgʻon tumanida quvvati 900 megavatt boʻlgan issiqlik elektr stansiyasi qurilishi va Navoiy IES uchun 450 megavattli bugʻ-gaz qurilmasi oʻrnatishga ishlari amalga oshirdi. Xitoyning Zhuhai Singyes Green Building Technology kompaniyasi Samarqand viloyatida quyosh elektr stansiyasi qurib tugatdi.

2019-yil yakunlari boʻyicha Oʻzbekistonga jalb etilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar hajmi 11,3 foizga koʻpaydi va 3, 7 milliard dollardan oshdi. 2020 yilda 17146,5 mlrd. soʻm (dollar ekvivalentida 3348,2 mln. AQSh dollari) yoki oʻtgan yilga nisbatan 134,9 % asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlar oʻzlashtirildi hamda uning jami asosiy kapitalga investitsiyalardagi ulushi 25,1 %ni tashkil etdi. Asosiy kapitalga xorijiy investitsiya va kreditlarning YaIMdagi ulushi 2020 yilda 6,7 %ni tashkil etib, oʻtgan yildagi koʻratkichga nisbatan 1,4 % punktga koʻpaydi.

Xorijiy investorlarni etiborini tortadigan jihatlardan biri bu mamlakating xalqaro reyting va indekslarda egallagan o‘rnidir. O‘tgan yillar davomida O‘zbekiston ham bu xalqaro ko‘rsatgichlardagi o‘rni yaxshilanib bormoqda.

2-jadval

O‘zbekistonning xalqaro reyting va indekslardagi o‘rni

t/r	Reyting yoki ko‘rsatgich nomi	O‘zbekistonning tutgan o‘rni	Qatnashgan mamlakatlar soni
1.	Biznes yuritish osonligi reytingi	74	
2.	Poraxo‘rlikka munosabat indeksi	157	-
3.	Iqtisodiy erkinlik indeksi	157	-
4.	Ekologik samaradorlik indeksi	136	-
5.	Iqtisodiy bilimlar indeksi	105	146
6.	Dunyo mamlakatlarining ilmiy-tadqiqot faolligi darajasiga ko‘ra reytingi	82	195
7.	AKT rivojlanishi indeksi	95	192

Manba: Inves.gov.uz sayti ma’lumotlar asosida tayyorlandi

Doing Business — mamlakatlar investitsiyaviy iqlim holatini tavsiflovchi eng ommaviy reytinglardan biri. 2021-yilda O‘zbekistonga 74-o‘rin berilgan edi. 2012 yilga taqqoslaganda O‘zbekiston bu reytingda 92 pozitsiyaga ko‘tarildi. Mamlakatga iqtisodiy rivojlanishga tasir etivchi omillarda bir mamlakadagi korruptsiya; ashhganlik darajasidir. Poraxo‘rlik tarqalishini qabul qilishning subyektiv darajasi. O‘zbekiston joriy yil yakunlariga ko‘ra poraxo‘rlikka munosabat indeksida 157-nchi o‘rinni egallagan. Qo‘shni davlatlar orasidag eng yuqori ko‘rsatgichdir. Ekologik samaradorlik indeksi (The Environmental Performance Index) – Yel universiteti qoshidagi Ekologik siyosat va huquq markazining aralash ko‘rsatkichisi bo‘lib, u mamlakat yutuqlarini ekologiya va tabiiy resurslarni boshqarish nuqtai nazaridan o‘lchaydi. 2021 yilgi reyting yakunlariga ko‘ra O‘zbekiston 136-o‘rinni egalladi. Bu ko‘rsatgichning e’tiborliligining sababi rivojlangan mamlakatlari o‘zlari ichi atrof muhitga zararli ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlanayotgan mamlakatlarga ko‘chrishga harakat qiladi.

Iqtisodiy bilimlar indeksi – bu iqtisodiy rivojlanishning bilimga asoslangan rivojlanish darajasini tavsiflovchi kompleks ko‘rsatkich. Ushbu indeks davlatlar tomonidan siyosatlaridagi muammoli jihatlarini tahlil qilish va mamlakatlarning bilimga asoslangan rivojlanish modeliga o‘tishiga tayyorligini o‘lchash uchun qo‘llanilishi ko‘zda tutilgan. Joriy yilda O‘zbekiston dunyoning 146 mamlakati orasida 105 o‘rinni egalladi. Dunyo mamlakatlari ilmiy-tadqiqot faolligi ko‘rsatkichi har yili AQSH ning “Science and Engineering Indicators” deb nomlanuvchi Milliy ilmiy fondining maxsus hisobotida chop qilinadi. 2020 yilda O‘zbekiston dunyoning 195 mamlakati o‘rtasida 82-o‘rinni egalladi. Indeks 2007 yilda Xalqaro elektr-aloqa ittifoqi tomonidan AKT rivojlanishini baholashda foydalaniladigan 11 ko‘rsatkich asosida amalga oshiriladi. Indeks ushbu ko‘rsatkichlarni yagona mezonga birlashtiradi, va undan dunyo mamlakatlarning AKT rivojlanishi borasidagi yutuqlarini taqqoslashga yo‘naltiriladi, ayni paytda global, mintaqaviy va milliy darajalarda qiyosiy tahlilni amalga oshirish vositasi sifatida foydalanilishi mumkin. 2020 yilda ushbu indeks

bo'yicha O'zbekiston 95-o'rinni egalladi.

Xulosa va takliflar

O'zbekistonda xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarining o'ziga xos xususiyatlaridan biri ularni qaysi tarmoqqa faoliyat olib borishi bilan bog'liqdir. 2020-yil 1-yanvar holatiga faoliyat ko'rsatayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar soni 7560 tani tashkil etdi. Bu ko'rsatgich 2021-yilning shu davriga nisbatan 2043 taga yoki 37,0 % ga o'sgan. Shuningdek, xorijiy kapital ishtirokidagi faoliyat ko'rsatayotgan korxonalarning 4006 tasi qo'shma, 3554 tasi esa xorijiy korxonalar hisobiga to'g'ri keladi. O'zbekiston sanoatining tarmoq tuzilmasida sezilarli sifat o'zgarishlari ro'y berdi. Buni quyidagi raqamlar ham tasdiqlaydi: iqtisodiy o'sishning lokomotivi hisoblangan sanoatning ulushi 35 foizga yaqinni tashkil etadi, ayni paytda qishloq xo'jaligining ulushi bosqichma-bosqich 18 foizgacha kamaydi, xizmatlar ulushi esa 33 foizdan 47 foizga ko'tarildi. Bunday o'zgarishlar jadal rivojlanuvchi iqtisodiyotlarga xosdir. O'zbekistonda yaratilgan qulay ishbilarmonlik muhiti xorijiy tadbirkorlar va sarmoyalarni jalb etib kelmoqda. Bugungi kunda respublikamizda 90 dan ortiq mamlakatning xorijiy kapitali ishtirokidagi 7,5 mingdan ziyod korxona faoliyat yuritmoqda. Mamlakatimiz iqtisodiyotida har yili o'zlashtirilayotgan kapital qo'yilmalarning 20 foizini xorijiy investitsiyalar hamda kreditlar tashkil qiladi. Xorijiy kapitalning asosiy qismi sanoatga yo'naltirilgan bo'lib, ulardan sanoat tarmoqlari bo'yicha neftni va gazni qazib olish va qayta ishlash, kimyo sanoati, qurilish mollarini ishlab chiqarish yuqori o'rinni egallaydi. Bugungi kunda mamlakatimizda 14 ta erkin iqtisodiy zona faoliyat yuritmoqda. «Navoiy», «Angren», «Jizzax», «Urgut», «G'ijduvon», «Qo'qon» va «Hazorasp» erkin iqtisodiy zonalarida umumiy qiymati 486 million dollarga teng 62 loyiha amalga oshirilgan, 4 ming 600 dan ortiq ish o'rni yaratilgan. Farmatsevtika sohasiga ixtisoslashgan «Nukus-farm», «Zomin-farm», «Kosonsoy-farm», «Sirdaryo-farm», «Boysun-farm», «Bo'stonliq-farm», «Parkent-farm» singari 7 yangi erkin iqtisodiy zonani rivojlantirish bo'yicha izchil ishlar olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // «Халқ сўзи», 2019 йил, 29 декабрь. № 271–272 (7229–7230).
2. Вахабов А.В., Хажибакиев Ш.Х., Мўминов Н.Г. Хорижий инвестициялар. Ўқув қўлланма. / и.ф.д. А.В.Вахабовнинг умумий тахрири остида. – Т.: “Молия”, 2010. – 328 б.
3. Тўхлиев Н. Осиё тараққиёт моделлари /Н.Тўхлиев.– Тошкент: “Ўзбекистон”, 2015. – 176 б.
4. То'xliyev N., Xolmatov N., Ermamatov Sh., Haqberdiyev Q. O'zbekiston iqtisodiyoti. Darslik. – Т.: “O'zbekiston” NMIU, 2018. – 488 б.
5. Васильев Л.Е. АСЕАН в начале XXI века. Актуальные проблемы и перспективы. – М. : ИД «ФОРУМ», 2010. – 368 с.

6. Гончаренко Л.П., Арутюнов Ю.А. Инновационная политика. Учебник. – М.: КНОРУС, 2011. – 350 с.
7. Доклад о мировых инвестициях, 2018. Инвестиции и цифровая экономика. – Женева: Организация Объединенных Наций, 2018. – 42 с.
8. www.imf.org
9. www.stat.uz
10. www.worldbank.org